

Posudek oponenta bakalářské práce Evy Langrové

„Buddhistická mantra a Sútra srdce“

předkládané v roce 2011 na Ústavu filosofie a religionistiky FF UK

Práce Evy Langrové sleduje dvě linie. Ve svém jádru (kap. 2–3) podává rozbor *Sútry srdce* s důrazem na mantru v ní obsaženou. Tento rozbor je pak v první kapitole zasazen do obecnější analýzy významu manter pro indická náboženství obecně a v kapitole 4 je zhodnocen též z hlediska religionistické reflexe.

1) *Struktura argumentace (5 bodů)*

Práce sestává ze čtyř jasně tematicky oddělených kapitol, které jsou uvnitř strukturovány jasně a přehledně, nicméně navzájem nejsou zcela propojené. Zvláště 2. kapitola o *Sútre srdce* se od zbytku dosti liší a působí spíše jako samostatná práce na mírně odlišné téma. Zároveň jsem v práci postrádal adekvátní úvod, který by jasně formuloval výzkumné otázky práce a předem načrtl kroky potřebné k jejich řešení. Nyní je obojí nastíněno jen několika větami v anotaci práce, ale samotný *Úvod* již je spíše rétorickým cvičením na téma význam manter, z něhož se o struktuře a cílech práce nic nedozvídáme.

2) *Formální úroveň (4 body)*

Práce je po formální stránce zpracována pečlivě, úroveň bibliografických odkazů je vzorná, jazykových chyb a překlepů je minimum. Po této stránce není co vytknout. Velké výhrady mám nicméně ke stylistice. Autorka má velkou oblibu ve vzletných rétorických formulacích, které by snad měly své místo v populárně naučné literatuře, ale pro akademickou práci jsou nevhodné, neboť jsou dělány na vnější efekt, místo aby usilovaly o přesnost a vyváženost.

Kdybych coby oponent chtěl práci roznést na kopytech, díky jejímu rétorickému stylu by to pro mne bylo velmi snadné. Jeden příklad za všechny (s. 8): „Indie je země, kde není důležité o náboženství mnoho mluvit. Je podstatnější jej [sic] každodenně žít.“ Neplatí snad toto o většině náboženství? A i kdybychom všechna náboženství chtěli roztrždit podle míry, v níž upřednostňují život a mluvení, nepatřila by právě ta indická k těm, která mají „mluvící“ teologicko-reflexivní stránku nebývale propracovanou? Chápu, že skutečný význam citovaných vět není (s Austinem řečeno) „konstativní“, nýbrž „performativní“, a že tedy není na místě se v jejich obsahu příliš šfourat a je třeba je chápat prostě jako efektivní začátek kapitoly, který čtenáře vhodně naladí. V akademickém textu by však měla dominovat právě složka konstativní a s ní spojená střízlivá jasnost a preciznost.

3) *Práce s prameny (5 bodů)*

Práce s prameny je na základní rovině velmi dobrá. Primárním pramenem je *Sútra srdce*, s níž autorka pracuje v sanskrtu a kterou ze sanskrtu také překládá. Zároveň se opírá o kvalitní sekundární práce slavných světových indologů, které jejímu výkladu dávají pevnou půdu pod nohama.

Bohužel ale i zde autorku zrazuje její populárně-rétorický styl, který vede k tomu, že zvláště v 1. kapitole je často její výklad až příliš zjednodušený a že prameny jsou referovány způsobem, který zakrývá jejich komplexnost a nejednoznačnost. Asi nejsilněji je to patrné ve výkladu o tantrismu, který je zredukován na jednu svou možnou podobu a je líčen dosti

idealizovaně. Přitom například nejstarší formy tantrismu nebyly zdaleka tak duchovní a usilovaly spíše o získání moci pro světské cíle. Z téhož důvodu neplatí zdaleka o všech tantrických mantrách, že jsou bohem a umožňují s božstvím splynout (s. 15). Velmi nesamozřejmé je i autorčino přesvědčení, že hinduistický tantrismus předchází buddhistickému (na s. 34 tuto nesamozřejmost sice dává trochu najevo, ale stále ne dostatečně). Netuším rovněž, o co se opírá tvrzení, že „hinduistický tantrismus se objevuje někdy na počátku našeho letopočtu“ (s. 16).¹ Že pak tantrikovi stačí znalost jediné mantry (s. 17), je sice teoreticky možné, v praxi však tantrismus proslul neuvěřitelným množstvím manter, k nimž byly sepisovány celé katalogy. V neposlední řadě pak nelze plošně říci, že cílem tantrického rituálu je zcela se vyprostit z pozemského života (s. 17): ruku v ruce s vysvobozením, *mukti*, jde totiž v tantrismu požitek, *bhukti*, který má často i velmi světskou dimenzi. Chápu, že tantrismus je spletitý fenomén, jehož přesné uchopení je nesnadné, tím spíše je ale třeba být obezřetný a vyvarovat se jednoznačně působících efektních formulací.

Celkově vede rétorický styl v první kapitole k silné ahistoričnosti. Je dobře známo, že čím větší je rétorický (performativní) náboj, tím více má jazyk tendenci skrývat lokální a historickou podmíněnost svých tvrzení a prezentovat je jako odlesky věčné pravdy. Autorka to sice nedělá v nijak extrémní míře, nicméně na můj vkus hovoří příliš často o indickém náboženství či tantrismu obecně, bez historického ukotvení, a až příliš se poddává pojetí hinduismu coby „věčného náboženství“ (s. 15), v jehož rámci představují různé proudy a vývojové fáze vždy jen odlišné pohledy na tutéž pravdu. Ve výsledku celá 1. kapitola působí, jako by ji napsal nějaký indický akademik, který sice používá standardní postupy západní vědy, jeho hlavním cílem je však nabídnout takový popis, který by co nejvíce legitimizoval jeho vlastní žité pojetí hinduismu a ukázal je jako integrálně navazující na všechny předchozí fáze indických náboženství. Sám koncept „věčného náboženství“ ostatně není ničím jiným než pokusem indických obrozeneckých intelektuálů z 19. století o smíření vlastní zbožnosti se západní vědou (což by mimochodem autorka měla v pozn. 35 říci a ne se tvářit, že jde o nějaký nadčasový obecně hinduistický koncept).² Nepodezírám autorku z toho, že by sama sledovala tytéž cíle. Spíše se mi zdá, že se nechala sama ošálit rétorickým diskursem (což v indologii není těžké, protože i v sekundární literatuře se s ním lze bohužel setkat velmi často) a neuvědomila si, jaké jsou jeho důsledky.

4) *Vlastní přínos (7 bodů)*

Práce nepřináší žádná zásadní badatelská odhalení a povětšinou spíše mapuje existující akademickou, nicméně je třeba jí přiznat, že tak nečiní mechanicky a rozhodně se nejedná o prostý kompilát. Autorka je nepochybně schopna samostatně propojovat řadu pramenů v nový výsledný celek – byť se jí to, jak už bylo zmíněno, zvláště ve vztahu mezi kapitolou 2 a zbytkem práce nedaří zcela stoprocentně.

---

¹ Srov. např. Brian K. Smith, „Tantrism: Hindu Tantrism“, in Lindsay Jones (ed. in chief), *Encyclopedia of Religion*, Second Edition, Detroit: Macmillan, 2005, vol. 13, s. 8989: „There is also no conclusive evidence of Hindu Tantras in the period before 800 CE, although most scholars agree that the classical form of Hindu Tantrism originated at least two or three centuries before that.“

² Viz Gavin Flood, *An Introduction to Hinduism*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, s. 11–12: „The nineteenth-century Hindu reformers speak of Hinduism as the eternal religion or law (*sanātana dharma*), a common idea among modern Hindus today in their self-description“.

5) *Obecný přesah práce (7 bodů)*

Práce má nepochybný obecně religionistický přesah v kapitole 4, v níž autorka na mantry pohlíží z hlediska obecnějších religionistických a lingvistických teorií Fritse Staala, Johna Austina a dalších. Mou jedinou výtkou je, že tato religionistická reflexe není dostatečně propojena s analýzou mantry v *Sútre srdce*. Autorka nejprve v kap. 4.1–2 nečrtává pojetí mantry, v němž není podstatný význam, nýbrž zvuk a jeho performativní účinnost. V kap. 4.3 se nicméně ukazuje, že v případě mantry v *Sútre srdce* je situace složitější: nejenže indiští komentátoři jí často jakýsi význam přisuzují (chápejí ji např. jako symbol bódhisattvovy pouti), ale zároveň i v rituálu se mantra takřka nikdy neobjevuje samostatně a je typicky recitována společně s celou sútrou. To se zdá naznačovat, že protiklad konstativní a performativní platnosti je v případě *Sútry srdce* jakýmsi způsobem usmiřen: mantra má jakýsi kondenzovaný obsah, a naopak se sútrou se zachází performativně. Autorka se ale bohužel nad tímto nezamýšlí a svůj výklad prudce končí v bodě, v němž by teprve měl začít stoupat ke svému syntetickému vyvrcholení.

Navzdory všem výtkám práce bezesporu všechna kritéria na bakalářskou práci dobře splňuje. Proto ji navrhuji přijmout k obhajobě a hodnotím ji 28 body, tj. jako *velmi dobrou*.

V Praze, 9. 9. 2011

Doc. Radek Chlup, PhD.